ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ - ਸਬਦ ੧੯

ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ ਪਵਨ ਕਾ ਥੰਭਾ ਰਕਤ ਬੁੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ ॥

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ੬੫੯

ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ ਪਵਨ ਕਾ ਥੰਭਾ ਰਕਤ ਬੁੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ ॥
ਹਾਡ ਮਾਸ ਨਾੜੀ ਕੋ ਪਿੰਜਰੁ ਪੰਖੀ ਬਸੈ ਬਿਚਾਰਾ ॥੧॥
ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਿਆ ਮੇਰਾ ਕਿਆ ਤੇਰਾ ॥
ਜੈਸੇ ਤਰਵਰ ਪੰਖਿ ਬਸੇਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਰਾਖਹੁ ਕੰਧ ਉਸਾਰਹੁ ਨੀਵਾਂ ॥
ਸਾਢੇ ਤੀਨਿ ਹਾਥ ਤੇਰੀ ਸੀਵਾਂ ॥੨॥
ਬੰਕੇ ਬਾਲ ਪਾਗ ਸਿਰਿ ਡੇਰੀ ॥
ਇਹੁ ਤਨੁ ਹੋਇਗੋ ਭਸਮ ਕੀ ਢੇਰੀ ॥੩॥
ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ॥੪॥
ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਕਮੀਨੀ ਪਾਂਤਿ ਕਮੀਨੀ ਓਛਾ ਜਨਮੁ ਹਮਾਰਾ ॥
ਤੁਮ ਸਰਨਾਗਤਿ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਚਮਾਰਾ ॥੫॥੬॥

ਸਾਰ: ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਖਚੈਨ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੋਖਮ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਸਰੇ ਵੀ ਸਿਰਜਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸਦੇ ਮੂਲ ਵਿਚ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਤਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਉਦਮ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਦੌਲਤ, ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਨਿਰਵਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ, ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਸੀਮਾ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਰਣਨੀਤੀ ਇਸ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਇਹ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਅੰਤ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਕਬਰ ਵਿਚ ਸਿਮਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਸੱਚ ਇਹ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੰਤਹਕਰਣ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ ਪਵਨ ਕਾ ਥੰਭਾ ਰਕਤ ਬੁੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ ॥

ਪਾਣੀ ਨੀਂਹ, ਸਾਹ ਸਹਾਇਕ ਥੰਮ੍ਹ, ਅਤੇ ਖ਼ੂਨ ਚੂਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਕੀ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਨਾਜ਼ੁਕ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਭੌਤਿਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹਾਡ ਮਾਸ ਨਾੜੀ ਕੋ ਪਿੰਜਰੁ ਪੰਖੀ ਬਸੈ ਬਿਚਾਰਾ ॥੧॥

ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ, ਜੋ ਹੱਡੀਆਂ, ਮਾਸ ਅਤੇ ਨਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਮੁੱਢਲੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਇਕ ਬੇਸਹਾਰਾ ਪੰਛੀ ਵਾਂਗ ਘੇਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਸਮਰਥਾਹੀਨ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਸਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਹਾਂ। (੧)

ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਿਆ ਮੇਰਾ ਕਿਆ ਤੇਰਾ ॥

ਹੇ ਜੀਵ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਭਾਵ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਸਤ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਥੋੜ੍ਹਚਿਰੀ ਹੋਂਦ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਤਰਵਰ ਪੰਖਿ ਬਸੇਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪੰਛੀ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਆਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਲ ਸਾਡੇ ਵਜੂਦ ਦੇ ਅਸਥਾਈ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿਚ। (੧)(ਠਹਿਰਾਉ)

ਰਾਖਹੁ ਕੰਧ ਉਸਾਰਹੁ ਨੀਵਾਂ ॥

ਕੰਧਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਨੀਂਹਾਂ ਰੱਖੀਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਇਹ ਉਸ ਵਸਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸਾਢੇ ਤੀਨਿ ਹਾਥ ਤੇਰੀ ਸੀਵਾਂ ॥੨॥

ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਦੀ ਕਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਭਾਵ ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਮੌਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਠੋਸ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਅੰਤ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ (੨)

ਬੰਕੇ ਬਾਲ ਪਾਗ ਸਿਰਿ ਡੇਰੀ ॥

ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਵਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੱਗਾਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹਨ ਕਿ ਦਿੱਖ ਅਕਸਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉੱਤਮ ਹਾਂ।

ਇਹੁ ਤਨੁ ਹੋਇਗੋ ਭਸਮ ਕੀ ਢੇਰੀ ॥੩॥

ਇਹ ਸਰੀਰ ਰਾਖ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਦੀ ਅਟੱਲ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨਾਸ਼ਵਾਨਤਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਗਰੂਰ ਅਰਥਹੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (੩)

ਊਚੇ ਮੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ॥

ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹਿਲ ਅਤੇ ਦਿਲਦਾਰ ਸਾਥੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੂਚੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਫਲਤਾ ਬਾਰੇ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਰਦਨਾਕ ਲਗਾਵ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ॥੪॥

ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਚੇਤਨਾ 'ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖੇਡ ਹਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹਾਨੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੌਤਿਕ ਦੌਲਤ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (੪)

ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਕਮੀਨੀ ਪਾਂਤਿ ਕਮੀਨੀ ਓਛਾ ਜਨਮੁ ਹਮਾਰਾ ॥

ਮੇਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਤ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਵੰਸ਼ ਨਿਮਾਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜਟਿਲ ਭੇਦਭਾਵ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਲੰਕ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਮ ਸਰਨਾਗਤਿ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਚਮਾਰਾ ॥੫॥੬॥

ਚਮੜੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਵਿਦਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ, ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਗੂੜ੍ਹ ਸੂਝ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾ ਬਿਬੇਕ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਿਹ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (੫)(੬)

ਤੱਤ: ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀਵਨ ਦੀ ਛਿੰਨ-ਭੰਗਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਉਪਰ ਗੂੜ੍ਹ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਅਰਥਤਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤਾਂ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਖ਼ੂਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਹੋਂਦ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਹੋਈਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਦੀ ਮੂਲ ਅੰਤਰੀਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੀਏ। ਭਾਵੇਂ ਸਮਾਜ ਬਾਹਰੀ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਚੀ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨਸ਼ਕਤੀ ਉੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲਕੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਲਗਾਵ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਪਕੜ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਬਦ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਨਇੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ

Oneness In Diversity Research Foundation

ਵੈੱਬਸਾਈਟ: **OnenessInDiversity.com**

ਈਮੇਲ: **onenessindiversityfoundation@gmail.com**